

ГАРАНТІЇ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НОТАРІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

GUARANTEES OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL SUPPORT FOR NOTARIAL ACTIVITIES UNDER MARTIAL LAW IN UKRAINE

У статті з'ясовано наукові положення щодо гарантії адміністративно-правового забезпечення нотаріальної діяльності в умовах воєнного стану в Україні, які базуються на нормативно-правовій регламентації. Зазначено, що такі гарантії закріплені в Конституції України, Законі України «Про правовий режим воєнного стану», Законі України «Про нотаріат» та підзаконних нормативно-правових актах, зокрема Постанові Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 року № 164. Особлива увага приділена правовій визначеності та стабільності як ключовим аспектам гарантії нотаріальної діяльності в умовах війни. Розкрито механізми незалежності та неупередженості нотаріусів, які забезпечуються самостійністю їх діяльності навіть у надзвичайних умовах. Висвітлено заборону втручання в діяльність нотаріуса, особливо з боку осіб, пов'язаних із державою-агресором. Проаналізовано особливий режим вчинення нотаріальних дій, що включає обмеження для таких осіб і спеціальні процедури, як посвідчення заповітів військовослужбовців. Окремо розглянуто питання забезпечення безпеки нотаріальної документації через процедури знищення або передачі до уповноважених органів у разі загрози неправомірного вилучення або втрати. Підкреслено важливість гарантування доступу до нотаріальних послуг для осіб у зоні бойових дій, тимчасово окупованих територіях або з особливими потребами. Визначено механізми вчинення нотаріальних дій командирами військових формувань Збройних сил України або іншими уповноваженими особами сил оборони. Аналізується захист нотаріальної таємниці як обов'язкової складової адміністративно-правових гарантії, що забезпечує дотримання конфіденційності навіть у складних умовах. Розкрито процедурні гарантії, спрямовані на захист прав учасників нотаріального провадження, зокрема через можливість оскарження неправомірних дій або відмови у вчиненні нотаріальних дій. Акцентовано увагу на належному матеріально-технічному забезпеченні нотаріусів, яке включає доступ до державних реєстрів, спеціальних бланків і обладнання, необхідного для виконання професійних функцій. Спеціальні заходи адаптації до умов воєнного стану охоплюють регламентацію функціонування нотаріату, продовження строків внесення записів до реєстрів за умови технічних труднощів. Зазначено, що гарантії адміністративно-правового забезпечення нотаріальної діяльності спрямовані на збереження правопорядку, національних інтересів, захист прав громадян і держави.

Ключові слова: адміністративний орган, безпека, військовослужбовець, державність, діяльність, документація, зобов'язання, нормативно-правова регламентація, нотаріус, орган виконавчої влади, послуга, процедура, правова визначеність, захист.

The article identifies scientific provisions regarding the guarantees of administrative and legal support for notarial activities in Ukraine under martial law, based on regulatory legal regulation. It is noted that such guarantees are enshrined in the Constitution of Ukraine, the Law of Ukraine "On the Legal Regime of Martial Law," the Law of Ukraine "On Notariat," and subordinate regulatory legal acts, in particular, the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated February 28, 2022, No. 164. Special attention is paid

to legal certainty and stability as key aspects of guarantees for notarial activities during the war. Mechanisms of independence and impartiality of notaries are disclosed, ensuring their autonomy in performing functions even under extraordinary conditions. The prohibition of interference in the activities of notaries, especially by persons associated with the aggressor state, is highlighted. A special regime for performing notarial acts is analyzed, which includes restrictions for such persons and special procedures such as certifying the wills of servicemen. The issue of ensuring the safety of notarial documentation through procedures for destruction or transfer to authorized bodies in case of a threat of unlawful seizure or loss is separately considered. The importance of guaranteeing access to notarial services for individuals in combat zones, temporarily occupied territories, or with special needs is emphasized. Mechanisms for performing notarial acts by commanders of military units of the Armed Forces of Ukraine or other authorized persons of the defense forces are defined. The protection of notarial confidentiality is analyzed as a mandatory component of administrative and legal guarantees, ensuring confidentiality even under difficult conditions. Procedural guarantees aimed at protecting the rights of participants in notarial proceedings are disclosed, particularly through the possibility of appealing unlawful actions or refusals to perform notarial acts. Attention is focused on the proper material and technical support of notaries, including access to state registers, special forms, and equipment necessary for performing professional functions. Special measures for adapting to martial law conditions cover the regulation of notarial operations, including the extension of deadlines for making entries in registers in case of technical difficulties. It is noted that guarantees of administrative and legal support for notarial activities are aimed at preserving law and order, national interests, and protecting the rights of citizens and the state.

Key words: *administrative authority, safety, serviceman, statehood, activity, documentation, obligation, regulatory legal regulation, notary, executive authority, service, procedure, legal certainty, protection.*

Вступ. Актуальність наукового аналізу гарантій адміністративно-правового забезпечення нотаріальної діяльності в умовах воєнного стану в Україні обумовлена сучасними викликами, зумовленими російсько-українською війною, та необхідністю забезпечення ефективного функціонування нотаріату навіть в умовах надзвичайних ситуацій.

Важливість теми підтверджується тим, що нотаріальна діяльність є невід'ємною складовою правової системи держави, забезпечуючи реалізацію прав і свобод громадян, а також підтримуючи правопорядок у складних соціально-економічних та політичних обставинах. По-перше, в умовах війни відбуваються значні зміни у правовому регулюванні нотаріальної діяльності. Закони України, зокрема «Про нотаріат» і «Про правовий режим воєнного стану», забезпечують адаптацію механізмів захисту та функціонування нотаріальної системи до екстремальних умов. Підзаконні акти, такі як Постанова Кабінету Міністрів України № 164 від 28 лютого 2022 року, закріплюють спеціальні норми, спрямовані на захист документів, доступ до послуг та забезпечення безпеки нотаріусів.

По-друге, незалежність нотаріусів набуває критичного значення під час війни, оскільки вона забезпечує довіру до нотаріальної діяльності навіть у складних ситуаціях. Заборона втручання з боку адміністративних органів, особливо осіб, пов'язаних із державою-агресором, та захист нотаріальної таємниці є важливими гарантіями, що зміцнюють правову стабільність та забезпечують захист інтересів громадян і держави. По-третє, надзвичайно актуальними є питання процедурних гарантій, які забезпечують чіткість і прозорість нотаріального провадження. Можливість оскарження рішень нотаріусів, захист прав учасників провадження, а також належне матеріально-технічне забезпечення нотаріусів сприяють збереженню довіри до системи нотаріату навіть за умов воєнного стану.

По-четверте, спеціальні процедури, що регламентують вчинення нотаріальних дій для військовослужбовців, учасників бойових дій, військовополонених, та осіб із особливими потребами, свідчать про гнучкість системи нотаріату. Ці механізми спрямовані на забезпечення прав доступу до нотаріальних послуг для найвразливіших категорій громадян. По-п'яте, захист нотаріальних документів та печаток шляхом передбачення процедур їхнього знищення або передачі до уповноважених органів забезпечує збереження правової спадщини та мінімізацію ризиків втрати важливих документів. Це особливо актуально у зонах бойових дій та на тимчасово окупованих територіях.

Отже, науковий аналіз гарантій адміністративно-правового забезпечення нотаріальної діяльності є важливим для виявлення потенційних прогалин у законодавстві, розробки нових підходів до захисту прав громадян та забезпечення ефективного функціонування нотаріальної системи в умовах війни

Огляд останніх досліджень. У науковому аналізі адміністративно-правового забезпечення нотаріальної діяльності значний внесок зробили такі науковці, як Берлач А., Буханевич О., Білоус Т., Бусел В., Галушко В., Глобінець М., Гриців Н., Гуледза А., Гулевська Г., Данюк Л., Денисова А., Долинська М., Досінчук К., Жenessу Е., Журавльов Д., Ігонін Р., Ільєва Н., Карнарук Н., Кінаш У., Ковальчук С., Когутич І., Косілова О., Костюченко О., Красногор О., Курило Т., Лазур Я., Мартинюк О., Надьон О., Орловська І., Палієнко У., Пряхін Є., Ситников О., Стеценко С., Тищенко В., Федорова К., Фролков М., Черниш В., Чудний О., Чижмарь та ін. Цей перелік підкреслює багатогранність наукових підходів до аналізу гарантій адміністративно-правового забезпечення нотаріальної діяльності в умовах воєнного стану та важливість подальшого розвитку цієї тематики.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі теорії адміністративного права та діючого законодавства розкрити гарантії адміністративно-правового забезпечення нотаріальної діяльності в Україні в умовах повномасштабного російського вторгнення.

Виклад основних положень. У правовій теорії гарантій прав, свобод і обов'язків людини та громадянина розглядаються як складна, багатовимірна система умов, засобів і механізмів, які забезпечують їхню повноцінну реалізацію, надійний захист та ефективну охорону [1]. У контексті воєнного стану ці гарантії набувають ще більшої актуальності, оскільки вони стають опорою для суспільної стабільності та правової впорядкованості в умовах загостреної небезпеки. Без таких гарантій права й свободи громадян ризикують перетворитися на декларативні ідеї, позбавлені практичної реалізації, а державна система – на вразливий механізм, що не здатен реагувати на виклики.

Юридичні гарантії, закріплені в нормативно-правових актах, виступають як невід'ємний елемент правового захисту. Їхня особливість полягає в здатності створювати надійний інструментарій для забезпечення прав людини навіть у критичних умовах, таких як воєнний стан. Ці гарантії охоплюють широкий спектр засобів: від чіткого визначення умов реалізації прав до механізмів їхнього захисту й відновлення у разі порушення. Вони слугують базисом для збереження правового порядку, особливо в умовах, коли суспільство стикається із зовнішньою загрозою чи внутрішньою дестабілізацією [2, с. 37]. Для повнішого розуміння сутності юридичних гарантій варто розглядати їх як багатовекторну категорію. У широкому сенсі вони охоплюють норми права, діяльність державних органів і громадських організацій, які працюють у синергії для підтримки законності. У вузькому сенсі вони виступають як система чітко визначених норм права, що орієнтовані на створення реальних умов для реалізації прав. У період воєнного стану такий поділ є особливо важливим, оскільки дозволяє розробляти як універсальні, так і спеціалізовані підходи до захисту прав громадян [3, с. 185].

Юридичні гарантії у воєнний час стають щитом для захисту прав громадян. Вони визначаються як державний механізм, покликаний попереджати посягання на права, ефективно відновлювати їх у разі порушення та забезпечувати відповідальність осіб, які ці права порушили. У цей період їхня ефективність залежить від здатності системи права реагувати на нові виклики, зокрема на масові переміщення людей, руйнування інфраструктури чи загрози з боку держави-агресора. Якісна характеристика юридичних гарантій у таких умовах передбачає оцінку всієї системи права з погляду її здатності охопити найважливіші аспекти взаємовідносин між державою, громадянами та іншими суб'єктами правовідносин [4].

Гарантії правового забезпечення нотаріальної діяльності в Україні в умовах воєнного стану передбачають зупинення нотаріальних дій щодо осіб, пов'язаних із державою-агресором. Нотаріуси зобов'язані відмовляти у вчиненні нотаріальних дій за зверненням фізичних чи юридичних осіб, визначених як пов'язані з державою-агресором. Винятки дозволені лише для засвідчення підпису на заяві про вихід із громадянства російської федерації, видачі свідоцтва про право на спадщину та посвідчення заповітів військовополонених. Ці обмеження забезпечують захист національних інтересів України та запобігання використанню нотаріату для шкоди державі. Гарантії правового забезпечення передбачають мінімізацію ризиків підробки та втрати документів шляхом спеціальних заходів щодо нотаріальних бланків. У разі виникнення загрози неправомірного вилучення чи втрати бланків нотаріальних документів вони підлягають негайному знищенню, про що складається відповідний акт. Копія акта передається до державного підприємства

«Національні інформаційні системи» для обліку. Також передбачено знищення печаток нотаріусів у разі загрози їх неправомірного вилучення, про що повідомляється територіальний орган Міністерства юстиції [5]. Щодо поняття «гарантії нотаріальної діяльності», то В. Баранкова зазначає, що гарантії нотаріальної діяльності – це сукупність вимог до здійснення нотаріальної діяльності, які забезпечують виконання її завдань і відбивають її сутність. Гарантії нотаріальної діяльності становлять закріплені нормами нотаріального права комплекс заходів і засобів, що мають забезпечити всім суб'єктам нотаріальних правовідносин можливість використовувати надані їм права та виконувати покладені на них обов'язки. Гарантії нотаріальної діяльності спрямовані на те, щоб забезпечити дотримання прав заінтересованих осіб, а також відповідний статус нотаріуса в межах нотаріальних процесуальних правовідносин як суб'єкта – носія публічної влади і одночасно незалежного арбітра, юридичного радника сторін. Гарантії нотаріальної діяльності однаково важливі для всіх учасників нотаріальних правовідносин, оскільки мають забезпечити дотримання й виключити можливість порушення їхніх прав [6].

Правове забезпечення діяльності нотаріусів у складних умовах воєнного стану охоплює механізми, які гарантують виконання нотаріальних дій навіть за екстремальних обставин. Зокрема, передбачено можливість посвідчення довіреностей та заповітів військовослужбовців, учасників бойових дій і працівників правоохоронних органів через командирів (начальників) відповідних військових формувань. Усі посвідчені документи реєструються в Єдиному реєстрі довіреностей або Спадковому реєстрі, які адмініструються Міністерством юстиції. Особливо встановлено порядок для заповітів військовополонених, які посвідчуються начальниками таборів із подальшою обов'язковою реєстрацією у визначеному законодавством порядку. Юридичні гарантії організації нотаріату, як зазначає К. Досінчук, є важливим елементом правової системи України, які забезпечують функціонування цієї інституції відповідно до Конституції та чинного законодавства. Вони спрямовані на зміцнення самостійності та ефективності нотаріальної системи. Ці гарантії включають упорядкування суспільних відносин у сфері нотаріату за допомогою законодавчих приписів, які регламентують закріплення, реалізацію, контроль і захист правових відносин [5]. На думку М. Бондаревої, чітка правова регламентація кожної складової нотаріальної діяльності сприяє її безперебійній роботі. Деталізовані процедури, що забезпечують належну реалізацію прав і виконання обов'язків суб'єктами нотаріальних відносин, особливо важливі в умовах воєнного стану, коли суспільство стикається із значними ризиками порушення прав громадян [6, с. 79–82].

К. Чижмарь визначає гарантії нотаріальної діяльності як ефективний правовий механізм, який базується на конституційних принципах і спрямований на забезпечення громадянам кваліфікованої юридичної допомоги. Цей механізм є не лише засобом забезпечення правової стабільності, але й важливим інструментом захисту суспільних інтересів у кризових ситуаціях, включаючи надзвичайний або воєнний стан [7, с. 65]. Закон України «Про нотаріат» від 2 вересня 1993 року № 3425-XII закріплює державні гарантії, які забезпечують рівний доступ громадян до нотаріальних послуг і надають нотаріусам можливість ефективно виконувати свої функції. Встановлено заборону на будь-яке втручання у діяльність нотаріуса, що може заважати виконанню ним обов'язків, включаючи вимоги надати відомості, які становлять нотаріальну таємницю. Також законодавство регламентує порядок проведення обшуків, вилучення реєстрів та документів нотаріусів виключно на підставі судового рішення, яке передбачає негайне повернення документів після огляду [8].

Гарантії адміністративно-правового забезпечення охоплюють також доступ до реєстрів і документообігу навіть у разі технічних несправностей. У випадках, коли державні реєстри (наприклад, Єдиний реєстр довіреностей) тимчасово не функціонують, строки для внесення даних продовжуються на час відновлення їх роботи, підтверджений уповноваженими органами. Правове забезпечення також включає обмеження на певні нотаріальні дії, зокрема заборону виконавчих написів на кредитних договорах, які не були нотаріально посвідчені. Ці заходи спрямовані на запобігання можливим зловживанням і захист інтересів громадян [9].

М. Долинська наголошує, що в умовах воєнного стану необхідно вдосконалювати законодавство щодо нотаріальної діяльності. Вона пропонує три напрями реформ: посилення гарантій нотаріального процесу, забезпечення юридичної вірогідності дій нотаріусів і запровадження механізмів для порівняння до нотаріально посвідчених дій, виконуваних уповноваженими органами держави [10, с. 68–74]. М. Бондарева визначає кілька груп гарантій нотаріальної діяльності [6, с. 79–82]. Серед них процедурні гарантії, які регулюють алгоритм вчинення нотаріальних дій, забезпечують етичність та незалежність нотаріуса; організаційні гарантії, що охоплюють

правила допуску до професії, кваліфікаційні іспити та перевірки; і матеріальні гарантії, що включають технічне оснащення нотаріусів, фінансування державних і приватних нотаріальних контор та доступ до реєстрів.

У контексті російсько-української війни гарантії нотаріальної діяльності додатково враховують ризики, пов'язані з тимчасово окупованими територіями. Забороняється здійснення нотаріальних дій у цих регіонах. Нотаріуси зобов'язані звітувати перед Міністерством юстиції про вчинені дії та використання спеціальних бланків, а у разі порушень до них застосовуються дисциплінарні заходи. Гарантії діяльності нотаріату в Україні в умовах воєнного стану забезпечуються нормативно-правовими актами, що регулюють нотаріальну діяльність, зокрема Законом України «Про нотаріат» та Законом України «Про правовий режим воєнного стану». Встановлено особливі умови вчинення нотаріальних дій, закріплені Постановою Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 року № 164. Зупиняються незавершені нотаріальні дії за зверненням осіб, пов'язаних із державою-агресором, за винятком дій, пов'язаних із засвідченням заяви про вихід з громадянства російської федерації, видачею свідоцтва про право на спадщину та інших випадків, передбачених законодавством. Довіреності та заповіти військовослужбовців і працівників правоохоронних органів можуть посвідчуватись командирами військових формувань чи уповноваженими особами з подальшою реєстрацією в Міністерстві юстиції. У разі загрози неправомірного вилучення або втрати нотаріальних документів чи печаток вони підлягають невідкладному знищенню з оформленням відповідних актів, які передаються до уповноважених органів [11; 12].

Висновки. Гарантії адміністративно-правового забезпечення нотаріальної діяльності в Україні в умовах воєнного стану є те, що вони передбачають нормативно-правову регламентацію, яка базується на положеннях Конституції та Законі України «Про правовий режим воєнного стану» Законі України «Про нотаріат», та підзаконних актах (в першу чергу Постанові Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 року № 164), що забезпечує чітке закріплення механізмів захисту нотаріальної діяльності в умовах війни, тим самим гарантує правову визначеність і стабільність.

Доведено, що незалежність і неупередженість нотаріусів гарантуються через забезпечення їх самостійності у виконанні функцій навіть у надзвичайних умовах. Законодавство забороняє будь-яке втручання у діяльність нотаріуса, зокрема з боку осіб, пов'язаних із державою-агресором. В умовах російсько-української війни забезпечується особливий режим вчинення нотаріальних дій, який включає обмеження для осіб, пов'язаних із державою-агресором, та спеціальні процедури, зокрема посвідчення заповітів військовослужбовців. Захист нотаріальної таємниці є обов'язковою складовою гарантії, що передбачає дотримання конфіденційності навіть у надзвичайних умовах або під час проведення слідчих дій. Для забезпечення правопорядку введено процедурні гарантії, які передбачають захист прав учасників нотаріального провадження через процедури оскарження неправомірних дій або відмови у вчиненні нотаріальних дій. Належне матеріально-технічне забезпечення нотаріусів гарантує їх доступ до державних реєстрів, спеціальних бланків та обладнання, необхідного для виконання нотаріальних функцій. Спеціальні заходи включають адаптацію до умов воєнного стану, що реалізується через запровадження норм, які регламентують функціонування нотаріату, зокрема продовження строків внесення записів до реєстрів у разі їхнього неналежного функціонування.

Список використаних джерел:

1. Теорія держави і права: підручник. Харків: Консум, 2001. 656 с.
2. Пономаренко А. В. Поняття "юридичні гарантії" в трудовому праві. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. "Право". 2013. Вип. 20. С. 37-41
3. Андрейчук Т. В. Щодо поняття і значення юридичних гарантії в трудовому праві. Форум права. 2013. № 4. С. 7-10.
4. Розсоха С. С. Сутність гарантії адміністративно-правового забезпечення нотаріальної діяльності в Україні. Науковий вісник публічного та приватного права. Збірник наукових праць. 2020. Вип. 2. С. 44-51.
5. Досінчук К. Гарантії забезпечення діяльності нотаріату в Україні. Публічне право. 2014. № 3. С. 206-212.
6. Бондарева М. В. Гарантії нотаріальної діяльності. Університетські наукові записки. 2010. № 2. С. 79-82.

7. Чижмарь К. І. Гарантії нотаріальної діяльності: деякі питання теорії та практики. Науковий вісник публічного та приватного права. 2017. Вип. 4. С. 61-65.

8. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 № 3425-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 39. Ст. 383.

9. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану. Затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 року, № 164. *Урядовий кур'єр*. 2022. № 43.

10. Долинська М. Гарантії нотаріального процесу як складові гарантій нотаріальної діяльності в Україні. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : Юридичні науки. 2018. № 894. С. 68-74.

11. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану. Затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 року, № 164. *Урядовий кур'єр*. 2022. № 43.

12. Про правовий режим воєнного стану. Закон України від 12 травня 2015 року, № 389-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28, ст. 250. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>.